

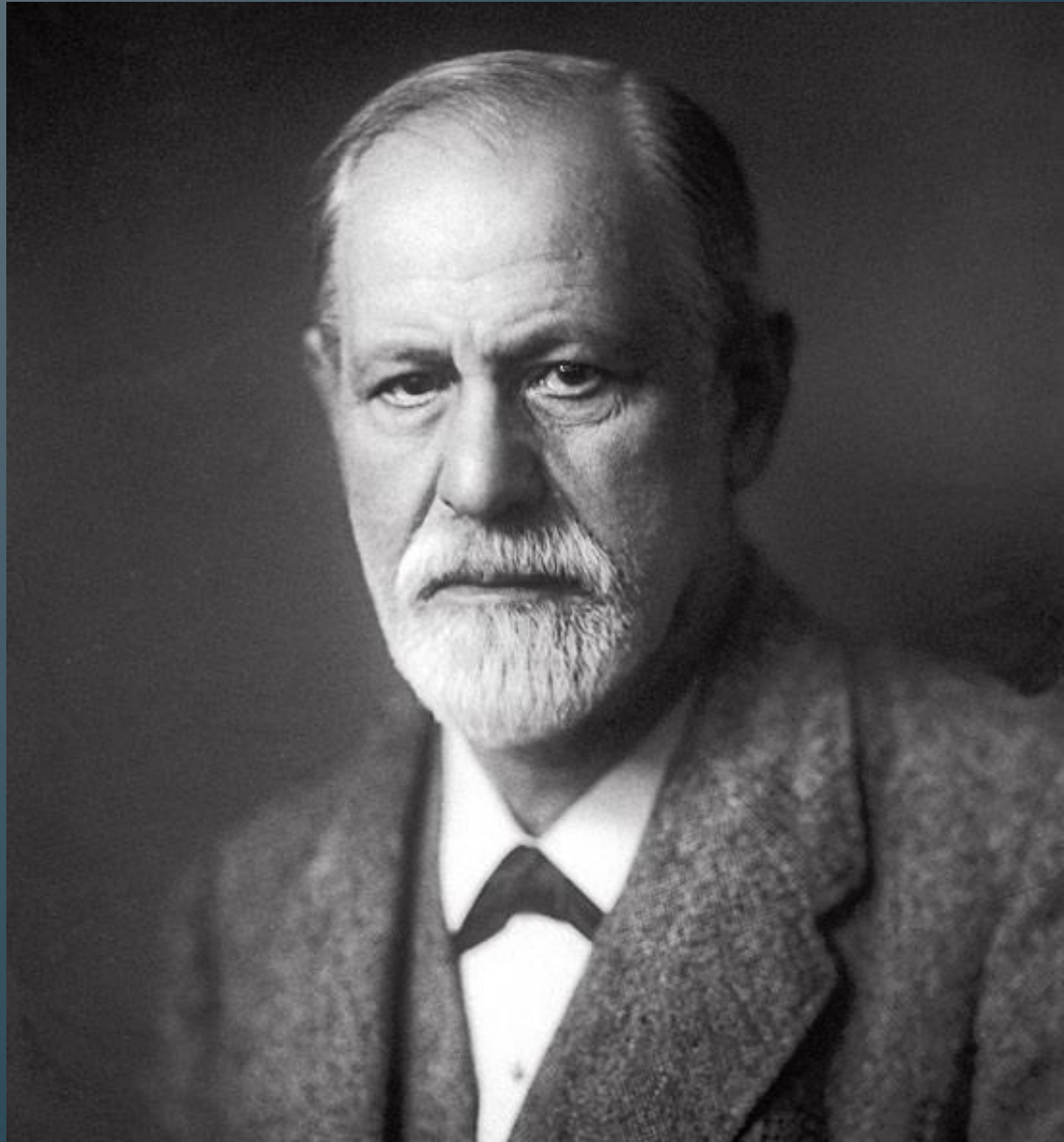
- Напрями антропологічного спрямування у філософії XX ст

- Представників *антропологічної філософії* (її називають також філософією життя) об'єднує визнання проблеми людини, сенсу її життя і смерті як головної проблеми філософії. Цих філософів об'єднує те, що вони розпочинають "бунт проти розуму", виступають проти розгляду дійсності як детермінованої (законами природи, Богом, загальним розумом) і розуміють світ як хаотичний потік життя.

- Свідомість у цьому потоці відіграє скромну роль. Основні життєві процеси — зародження, збереження і розвиток організму— здійснюються без участі розуму. За Фрейдом, свідомість відіграє лише допоміжну роль захисного механізму від руйнівного впливу зовнішньою середовища; головна причина поведінки людей, на їхню думку, не в сфері розуму, а в сфері несвідомого і упорядковує світ не розум, а воля (Шопенгауер, Ніцше), світ не одухотворений, а пансексуальний (Е. Гартман, Фрейд).
- Найвпливовіші напрями антропологічної філософії — це фрейдизм, екзистенціалізм та герменевтика

Фрейдизм і неофрейдизм

- З. Фрейд (1836-1939 рр.) народився у Чехії в єврейській сім'ї й став засновником широкої та впливової течії.
- З ранніх років його вабила наука. З 1876 по 1882 рр. З. Фрейд навчається в інституті фізіології і водночас у Віденському університеті. По закінченню навчання хотів залишитися в інституті, щоб займатися наукою, але єдину вакансію віддали іншому кандидату — і Фрейд змушений зайнятися приватною лікарською практикою. Проте він намагається сумістити це заняття з дослідною діяльністю і вивчає дію кокаїну як засобу місцевої анестезії, експериментує на собі і на своїх близьких. Деякі з цих людей захворюють, скандал набуває розголосу, і Фрейда у перший, але далеко не в останній раз, називають у пресі шарлатаном

- Після приходу фашистів до влади у 1933 р. всі його роботи були знищені у Німеччині, а в 1938 р., після аншлюсу Австрії— і в Австрії, **Фрейдизм** суттєво вплинув не тільки на філософію та медицину, але й на літературу (до його "учнів" можна зарахувати Ф. Кафку, Дж. Джойса, М. Пруста), літературознавство, живопис (сюрреалізм), кінематограф (потік свідомості), соціальну психологію, етнографію, антропологію, Фігура Фрейда складна і суперечлива. Його вчення пройшло значну еволюцію і заслуговує диференційованого аналізу.

- У фрейдизмі вирізняють три різних зрізи, три рівні: медичний — рівень психоаналізу, психологічний— концепція особистості, загальнофілософська концепція.
- Психоаналіз Фрейда як метод дослідження і лікування неврозів полягає у встановленні причин неврозів шляхом аналізу сновидіння і мови хворого в її "вільних асоціаціях". Він виходить з визнання реальності несвідомого у психіці та впливу цього несвідомого на поведінку.

- Головним і визначальним у несвідомому ранній Фрейд вважає статевий потяг — **лібідо** (а пізніше — два інстинкти: інстинкт життя — **ерос** — та інстинкт смерті — **танатос**). Основними механізмами психічної діяльності є витіснення, сублімація і комплекси. Коли тваринні інстинкти придушуються свідомістю і витісняються з неї, то підсвідомий стан напруженості призводить до неврозів, якщо ж інстинкт задовольняється, то неврозів не виникає. Окрім **витіснення** задоволення інстинктів, може бути ще їхнє переключення — **сублімація**

- .Люди з творчими нахилами переключають енергію своїх інстинктів на творчу діяльність і уникають неврозів. Велике значення у психоаналізі надається різноманітним порушенням психічної діяльності — **комплексам**, з яких Зигмунд Фрейд найбільшого значення надавав комплексам потягу дитини до батьків протилежної статі і ненависть до батька однієї з нею статі. Це комплекси, що стали широко відомими під назвою Едіпа (у хлопчиків) та Електри (у дівчаток).

- Зигмунд Фрейд перебільшував роль і значення сексуального життя у поведінці людей не тільки дорослих, але й у поведінці дітей із щонайранішого віку. Він вирізняв три стадії сексуальності у розвитку індивіда: оральну, анальну та геніальну. Така гіперсексуальність становить одну з найбільш одіозних і скандальних особливостей фрейдистської концепції, яка значною мірою шокувала добродішну публіку Відня та сприяла закріпленню за Фрейдом епітета "шарлатан". Концепція психоаналізу тісно пов'язана з концепцією особистості Зигмунда Фрейда.

Концепція особистості

- Складність структури психіки усвідомлювалась у філософії здавна. її визнавали Платон, Паскаль, Лейбніц, Кант, Фіхте, Гердер, Гегель, Н. Гартман, Шеллінг, Шопенгауер, відомий фізіолог І. М. Сеченов, який писав, що вважати психікою лише те, що є свідомим, — найвидатніша помилка. Створюючи свою концепцію особистості, Фрейд спочатку використав відомий приклад Платона, що порівнював особистість з вершником, де свідомість— вершник— намагається керувати диким конем — неприборканими інстинктами.

- У нинішній час у соціальній психології значна увага приділяється захисним механізмам передсвідомості, які запобігають травмуванню психіки, наприклад, раціоналізації, компенсації, фантазії. Саме на них вперше звернув увагу Фрейд.

Фрейдизм як філософська концепція

- **Фрейдизм** як філософська концепція — це різновид "філософії життя", який прагне звести усі явища культури і соціального життя до первинних життєвих потягів, витоки яких лежать у несвідомому.
- Соціальне життя і лібідо ворожі по відношенню одне до одного. Культура покликана розв'язати це протиріччя. Але вона прагне до створення спільності, а лібідо потребує усамітнення. Тому людина і культура ворогують. Так, етика у Фрейда є вираженням заборони на задоволення інстинктів.

- Можливі шляхи примирення людини і культури (за Фрейдом) такі:
- Ø Видозміни первинних потягів, що послаблюються, та виникнення на їх місці рис характеру. Так, охайність, педантизм виникають з анальної форми дитячої сексуальності .
- Ø Сублімація.
- Ø Ідентифікація (ототожнення себе з обожнюваними вождями).
- Ø Інтелектуалізація психіки.

- Хоча вплив фрейдизму у світі великий, але для нього характерні постійні розколи і боротьба напрямів. Учень Фрейда А. Адлер замінює лібідо прагненням до влади. К. Юнг розвиває вчення про психічну енергію і захисні механізми. Фрейдизм намагаються асимілювати неотомісти, "нові ліві" (М. Маркузе, В. Райх), біхевіористи та прибічники психосоматики у медицині.
- Загалом суперечливому вченню Фрейда не можна дати однозначної оцінки.

Неофрейдизм

- Неофрейдизм як сучасний напрям у філософії і психології розвивається, головним чином, у США і є спробою розвитку фрейдизму на американському ґрунті шляхом сполучення психоаналізу з соціологічними та отологічними теоріями, розвиненими у США. Неофрейдизм (К. Хорні, Е. Фромм, А. Кардінер) відрізняється від спроб модернізації фрейдизму А. Адлером і К. Юнгом тим, що у біопсихічних концепціях фрейдизму один з біологічних інстинктів (лібідо, прагнення до влади, компенсація психічної енергії) приймається як вихідний, натомість неофрейдисти прагнуть замінити біологічний детермінізм фрейдистів детермінізмом культурним (А. Кардінер) та соціальним (Е. Фромм), прагненням до

- Прагнучи подолати біологізм Фрейда, неофрейдисти приділяють основну увагу не внутрішньопсихологічним процесам, а міжособовим стосункам, відкидаючи вчення Фрейда про лібідо і сублімацію.

- Концепція Е. Фромма є досить впливовою на Заході, що пояснюється значною мірою критикою автора на адресу "хворого суспільства" із притаманним йому відчуженням особистості. Він виділяє **соціальний характер** як проміжну ланку між індивідом і суспільством і такі основні типи соціального характеру раннього капіталізму: нагромаджувальний, експлуаторський і ринковий (характерний для сучасного ринкового суспільства, коли люди розглядають і себе й інших як товар, призначений для продажу).
- Основними напрямками соціальних перетворень, за Фроммом, повинні стати освіта народу, соціальна терапія на основі високого рівня соціального захисту населення, революція надії (можливість особистості досягнути життєвого успіху) і сексуальна революція (можливість вільного задоволення природних потреб).

Екзистенціалізм

- Філософія існування — **екзистенціалізм**— прагне стати філософією людини замість того, щоб бути філософією ідей або філософією речей. На місце сутності вона ставить існування.
- Ще К'еркегор звинувачував класичну філософію і всю культуру в тому, що вони ставлять абстракції (дух, матерію, Бога, прогрес, істину) вище людини. У людині ж виділяють абстрактну сутність, якій прагнуть підпорядкувати конкретну людину з її почуттями, думками і стражданнями. Індивідуальне при цьому заступається загальним. Завдання філософії — відчувати людські страждання і допомогти людині зрозуміти саму себе.

- Окрім К'єркегора, попередниками екзистенціалізму були А. Шопенгауер, Ф. Ніцше. Самі екзистенціалісти називають своїм попередником Ф. М. Достоевського з його увагою до станів душі людини в екстремальних ситуаціях.
- Центральною проблемою екзистенціалізму (так само, як і персоналізму, і філософської антропологі) стає проблема відчуження — процесу, в результаті якого близькі та співпричетні людині явища стають для неї силою чужого і ворожого.

- Вчення про відчуження було розвинуте у ранніх працях К. Маркса, де він виділяє:
- Ø відчуження від результатів праці;
- Ø відчуження від процесу праці;
- Ø відчуження від інших людей;
- Ø відчуження від природи;
- Ø відчуження від самого себе.

- Екзистенціалісти асимілюють і розвивають це вчення. Вони вважають відчуження загальною характеристикою життя людини у будь-якому суспільстві (а не тільки у капіталістичному, як це було у К. Маркса) і вважають, що у сучасному суспільстві відчуження людини від суспільства зростає.
- Філософія, вважають вони, покликана допомогти людині якщо не подолати відчуження (що навряд чи можливо), то хоча б полегшити її становище, допомогти знайти своє "Я". Відчуження заважає людині збагнути свою екзистенцію, смисл свого існування.

-

- Екзистенціалісти справедливо наголошують, що людина може зробити себе особистістю, і вона сама відповідальна за це, як і за всі свої вчинки і долю. Причому, це не одиничне зусилля, а постійне напруження, яке триває впродовж життя. Людина завжди стоїть перед вибором, вона вільна у своєму виборі й тому несе моральну відповідальність, знову ж, сама перед собою. Відповідно в екзистенціалізмі розуміється й істина: вона завжди історична, конкретна, носить особистий характер.
- У розумінні соціального життя філософи-екзистенціалісти різко виступають проти історичного детермінізму — точки зору, за якою суспільство розвивається закономірно, у відповідності до певних об'єктивних законів.

- Саме відповідальність людини за свій вибір, яка становить її долю й трагедію, знаходиться у центрі уваги екзистенціалістської філософії, а не проблеми пізнання й істинності. Основний акцент переноситься із гносеології на онтологію, а в онтології — на поведінку, буття людини. Таким чином, людська екзистенція стає першоосновою картини світу та предметом екзистенціальної онтології.

- **К. Ясперс** (1883-1969 рр.) відмовляється від ідеї раціоналізму і вважає, що філософія як духовна дія спрямована на встановлений комунікації, вона принципово відрізняється від науки як метою, так і відсутністю фіксованого предмету та методу. Ясперс негативно ставить до історичного детермінізму (ідей Маркса) і концепцій круговороту історії. Він протиставляє релігійній вірі, що ґрунтується на одкровенні, філософську віру, що ґрунтується на міркуванні і спроможна об'єднати людство. Увага Ясперса до комунікації та взаєморозуміння людей пов'язана з тим, що, коли він почав працювати лікарем-психіатром, відразу ж зіткнувся зі складністю спілкування з психічно хворими людьми і переконався, що від встановлення контакту, взаєморозуміння багато в чому залежить успіх лікування.

- Він бачить усю недостатність позиції лікаря, що ставиться до пацієнта як до об'єкта, і водночас відзначає фальшивість такої позиції, коли лікар обговорює проблеми здоров'я пацієнта на рівних, розглядаючи його як колегу. Насправді ж ситуація є такою, що нею керує лікар, і завжди є дистанція між лікарем та пацієнтом. Ситуація їхнього спілкування припускає, що лікар "не говорить від власної особи, а перетворюється у функцію процесу лікування". Вона зберігається і при спілкуванні психоаналітика з пацієнтом. Справжня комунікація існує за умови, що виникає внутрішній, екзистенціальний зв'язок двох особистостей.

- **М. Хайдеггер** (1889-1976 рр.) створює розгорнуту концепцію буття — фундаментальну онтологію, вихідним поняттям якої стає "наявне буття", "тут буття", — єдність фізичного та психічного. За її допомогою Хайдеггер прагне олюднювати нелюдяні категорії філософії, подолати однобічність спіритуалізму та матеріалізму, в яких він бачить причину усіх лих людини, бо властиве їм протиставлення суб'єкта й об'єкта веде до відчуження.

-

- Від людського буття думка Хайдеггера рухається до буття взагалі, до світу, який "вибудовується навколо людини". Такий шлях обґрунтовується наступним:
- ∅ тільки так людина і може освоювати світ;
- ∅ це по-справжньому гуманістичний підхід, бо у центрі уваги знаходиться людина, її свобода й активність.

- Позиція Хайдеггера у цьому випадку є крайньою і протистоїть наївному реалізму (в якому досягнуте знання ототожнюється з реальністю) і спробам біологізації людської сутності.
- Гуманістичний пафос філософії Хайдеггера виявляється у розвинених ним положеннях про неповторність, а завдяки їй — найбільшу цінність людського буття. Цей момент особливо відтінюється запровадженням Хайдеггером поняттям "повсякденного буття разом з іншими", що містить екзистенціал "Ман" — посередність, безвиразність, сірість.

Герменевтика

- у герменевтиці розглядається як пізнання індивідуального, характерне для гуманітарних наук, і яке психологічно виявляється як впевненість у знаннях. А пояснення уявляється характерним для природничих наук підведенням під загальне (закон).
- М. Хайдеггер робить головним об'єктом свого розгляду не умови мислимості суцього, є умови його пуття. Філософія при цьому перетворюється з дослідження процесу смислопородження (конструювання свідомістю смислів) у дослідження питання про сенс буття, в онтологічне дослідження людського життя.

- **Г. Г. Гадамер** (нар. у 1900 р.) також розуміє герменевтику саме як онтологію, але, на відміну від Хайдеггера, він намагається пов'язати її з людською абсолютною ідеєю, об'єднати у новому синтезі „мову”; і „логос”, герменевтику і діалектику.
- Згідно з Гадамером, основу історичного пізнання становить "попереднє розуміння", задане існуючими традиціями. Безпередумовне мислення (мислення без "передрозуміння") неможливе, це фікція реалізму, що не враховує історичної конкретності людського досвіду. Носієм традиції є, передусім, мова. Основне питання герменевтичної онтології набуває, таким чином, форми питання про характер "існування". "Існувати — означає бути зрозумілим у мові, а бути зрозумілим — значить бути розтлумаченим".

- Важливе місце у філософії Гадамера займає проблематика **герменевтичного кола**— особливості процесу розуміння, викликаної його циклічним характером, з усвідомленням взаємообумовленості пояснення й інтерпретації з одного боку, і розуміння з іншого: для того, щоб зрозуміти, потрібно пояснити, але щоб пояснити, потрібно раніше зрозуміти. Цей парадокс був відомий ще античній риторичі, а пізніше і патристиці (для розуміння священного писання необхідно вірити, але для того, щоб вірити, треба спочатку зрозуміти). Ця ситуація у Шлейермахера подається як коло цілого і частини (для розуміння цілого потрібно виділити частини, але для виділення частин потрібно зрозуміти ціле). Наприклад, щоб зрозуміти речення, потрібно зрозуміти слова, а слово можна адекватно зрозуміти тільки у реченні.

-

- **Ю. Хабермас**(народ, у 1929 р.) виділяє два *типи поведінки: комунікативну*(мета якої полягає у досягненні взаєморозуміння між людьми) та *стратегічну*(мета якої — досягнення якогось корисливого інтересу). Він показує, що поведінка, яка переслідує інтерес, неодмінно веде або до свідомого, або до несвідомого обману партнерів, інших людей. У першому випадку виникає система маніпулювання людиною як річчю, а в другому—перекручена комунікація.
- У соціальному житті, у такому разі, розвивається аномія (стан суспільства, при якому люди втрачають значущість норм поведінки й моральних цінностей, проголошених у суспільстві, що виявляється у різкому збільшені відхилень у поведінці — зростанні злочинності, алкоголізму, наркоманії, проституції, самогубств, психопатії, немотивованої жорстокості, немотивованої злочинності та ін.), зростає відчуження, втрачається сенс існування, не сприймаються як легітимні (законні) органи влади, втрачаються традиції, зростає інтерес: до різноманітних містичних явищ.

- І навпаки, при орієнтації на комунікативну поведінку виникає упорядкована система норм, тривкі особистісні і міжособистісні структури, спроможні успішно функціонувати.
- Такий підхід діагностує головні соціокультурні проблеми сучасності і дозволяє виявляти явне або приховане насильство соціальної системи над людьми, яке видається за неминуче і яке нібито забезпечує стабільність та інтеграцію суспільства. Насправді ж поширюється стратегічна поведінка, що призводить до занепаду.
- Справжня ж інтеграція забезпечується тільки на шляху комунікативної поведінки.

- Філософія герменевтики отримала значне розповсюдження і суттєво вплинула на духовне життя останніх десятиріч і не лише на філософію, а й на літературознавство, естетику, мистецтвознавство. І якщо у попередні десятиріччя найпопулярнішою була аналітична і постпозитивістська філософія, то в останні 15-20 років на перший план виходить герменевтична філософія. Відбувається свого роду герменевтичний бум. Що охоплює як західноєвропейські країни (Німеччину, Австрію, Швейцарію, Францію, Італію), так і північноамериканський континент.
- Причинами такої популярності стали виявлена недостатність інших філософських напрямів та імпонуюча західному менталітету плюралістичність герменевтики, а також і "цілком обґрунтовані її претензії на ідеологічну нейтральність".